

ÇANAKKALE'DE ALMANLARIN NİYETİ

İsmet GÖRGÜLÜ*

GİRİŞ

Çanakkale Zaferi ile övünürüz. Hakkımızdır. Bu zafer için verdiğimiz normal üstü insan kaybımızla da üzülmürüz ama genelde bunu savaşın bir gereği gibi görür ve kabulleniriz. Acaba bu savaş, verdiğimizden daha az insan kaybı ile sonuçlandırılmaz mıydı veya neden bu kadar fazla insan kaybettik, gibi soruların üzerinde durmayız. Bunun hesabını sormayız.

8,6 ay süren Çanakkale Muharebeleri'nde, yaklaşık 4 yıl süren Kurtuluş Savaşında kaybettiğimiz insanın 10 katını kaybettik. Çanakkale'de büyük bir zafer kazandık ama Çanakkale'de kaybettiğimiz 10'da biri ile Türk neslinin hayatını, vatanını ve bağımsızlığını kurtardık. Dolayısıyla Çanakkale'deki kaybımız normal değildir, normal üstüdür, aşırıdır.

Aşırı insan kaybımıza sebep de, Çanakkale Muharebeleri'nde Türk ordusunun içinde yer alan az sayıdaki Alman komutanlar ye başta bu muharebeleri yöneten Alman ordu komutanıdır.

Alman komutanlar zaferin bedelini ağırlaştırmışlardır. Türk ordusunun daha fazla kayıp vermesine sebep olmuşlardır. 5. Ordu Komutanı Alman Liman Paşa, uyguladığı savunma şekli ile, Gelibolu Yarımadasını, üzerine arıların üşüşmesini sağlayacak bal peteğine çevirmiştir. Karşılığında yarım milyon İngiliz, Fransız askerini bu petekte tutmuştur ama bunun bedelini Türk'e kaniyla ödetmiştir.

Liman Paşa'nın Türk komutanların hazırladığı savunma planını değiştirerek, düşmanın kıyıya çıkmasına imkan vermesi ye sonrasında da Alman tümen ye kolordu komutanlarının hiçbir taktik esasa bağdaşmaz şekilde, olur olmaz, gece gündüz, sık sık karşı taarruzlar yaptırmaları Türk'ün aşırı kayıp vermesinin esas nedenidir. Çünkü bu karşı taarruzlar düşman makinalı tüfeklerinin biçici ateşlerine karşı yapıldı. Her bir karşı taarruz 5-10 bin Türk'ü alıp götürdü. Çanakkale'de taarruz eden düşman olmasına rağmen, Türk ordusu düşmandan 4-5 kat fazla taarruz etti.

Türk ordusu Türk komutanların hazırladığı savunma planı ile bu muharebeye başlasaydı, "Çanakkale" birinci günde "18 Mart"ta ki gibi, İngiliz ve Fransızın yenilgisi ile sonuçlanırdı. Böyle olunca da Suriye-Filistin ile Irak cephelerinden kuvvet çekmeye, Kafkas cephesinin zararına düzenlemeler almaya

* Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi

gerek kalmaz ve bu cephelerdeki kuvvetler zayıflamamış olurdu. En önemlisi de, on kere Türk Kurtuluş Savaşı yapacak sayıda kayıp verilmemiş olunurdu.

Almanlar'ın Niyeti

Almanların Çanakkale Muharebeleri'nde güttükleri niyeti, belgelerde, kaynaklarda açık olarak görmeyi beklememek gerekir. Çünkü bir devlet diğerine karşı gerçek niyetini genelde örter, anlaşılmasını ister. Bu ancak uygulanan politikaların analizi ile ortaya çıkarılabilir. Örneğin; Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Türkiye'yi sömürge yapmak istediğini, Alman belgelerinde göremiyoruz. Ancak o dönemi yaşayanlardan ve analiz yeteneğine sahip olanlardan; Atatürk, İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Ali İhsan Sabis gibi; öğreniyoruz ki Almanya Türkiye'yi sömürgesi yapmak istemiştir. Savaş içinde Türkiye'ye yönelik uygulamaları da bunu doğrulamaktadır.

"Çanakkale"deki niyetlerini de uygulamalarını irdeleyerek belirleyeceğiz. Asıl irdelemeyi bir sonraki maddede yapacağız ama burada birkaç nokta üzerinde duralım ve niyetlerini ortaya koyalım.

Çanakkale Muharebeleri'ni yapan 5. Ordu'nun 24 Mart 1918'de kurulmasına emir verilir. Ve komutanlığına Alman Generali Türk mareşali Liman Von Sanders atanır. Liman Paşa, bu ordunun kuruluşunun kendi gayreti ile olduğunu yazar ve şöyle der:

"Nihayet 24 Mart'ta Enver, Çanakkale bölgesinde 5. Orduyu teşkile karar verdi. Türk Genel Karargahına bu kararı verdirebilmek için benim harcadığım süreklî çabalara, son zamanlarda Alman Sefareti ile Amiral Şuson da katılmışlardı"

Komutanlığa atanışı için de çok kısa açıklama yapar, aynı gün Enver Paşa'nın kendisine, 5. Ordunun komutanlığını önerdiğini ve derhal olumlu yanıt verdiğini belirtir.²

Burada dikkat çeken nokta; 18 Mart'ta Boğaza yapılan büyük saldırı ile yeni bir cephe olacağı kesinleşen Çanakkale'yi savunmak ve dolayısıyla Başkenti, savunmak için kurulan bir ordunun başına bir Almanın getirilmesidir. Bu kişi Alman İslah Heyeti Başkanı'dır. 14 Aralık 1913'de İstanbul'a gelir, atama tarihine kadar olan ilişkilerinden aslında Osmanlı yönetimi pek hoşnut değildir, bazı sorunlar çıkarmış ve geçimsiz bir kişiliğe sahiptir. Emrinde çalışan Almanlar Liman 'ı şöyle tanımlarlar: "Almanya'da kolordu komutanlığı için uygun görülmeyen biri; nasıl biri olduğu, emrinde hizmet edecek iyi kimseleri kaçtıracak kadar Alman ordusunda bilinir; yabancı koşullara uymakta yeteneksizdir; çok

¹ Liman Von Sanders, Türkiye'de Beş Yıl, Burçak Yayınevi, 1968, s.76.

² a.g.e., s.77.

gururlu ve çok kuruntulu öfkeli bir adam; karakter bakımından büyük makamlar için yetişmemiş nezaketsiz ve kaba".³

Böyle bir kişi, Birinci Dünya Savaşı'nın ve devletin geleceğini etkileyecek bir göreve atanır. Bazı kaynaklar bu atamayı Enver-Liman çekişmesine bağlarlar; Enver Liman'ı sevmediği için İstanbul'dan uzaklaştırmak istemiş ve bu atamayı yapmış.⁴ Son derece önemli böyle bir atamanın gerekçesi bir geçimsizliğe indirgenemez. Aralarında bir sürtüşme, geçimsizlik olduğu kaynaklardan anlaşılıyor. Liman Paşa, başlangıçta Harbiye Nazırı, savaş başlayınca Başkomutan vekili olan ve kendisinin de amiri durumunda olan Enver Paşa'ya tam itaat etmiyor, kendisini daha büyük görüyor. Böyle bir ortamda Enver Paşa kendisini uzaklaştırmak istemiş olabilir. çünkü savaş başlamadan önce Türk Harbiye Nazırlığı'nda Liman'ın Almanya'ya iadesi ve yerine Goltz Paşa'nın gelmesi tartışılır.⁵ Ve sonunda Goltz Paşa gelir ama Liman da yerinde kalır. Bu da gösteriyor ki, olaya Türk tarafından baktığımızda, geçimsizliğinden dolayı Liman'ın uzaklaştırılması için bu atama yapılmış olabilir, kanısı doluyor. Ancak olaya Alman tarafından baktığımızda işin şekli değişiyor. Enver Paşa Liman Paşaya savaşın ilk aylarında Kasım 1914'te ye Sarıkamış Harekatından sonra Şubat 1915'te, iki defa Kafkas Cephesi'ndeki 3. Ordu Komutanlığını önerir.⁶ Liman Paşa reddeder. Aynı Liman Paşa, Mart 1915'te görev Çanakkale'de ordu komutanlığı olunca, kendi ifadesiyle "derhal müspet cevap verdim"⁷ olur. İşte buradaki soru şudur: Türk Başkomutanlığı, kendisine iki kere ordu komutanlığı önerdiği ve hayır yanıtı aldığı bir kişiye; ki bulunmaz Hint kumaşı değildir; üçüncü kez neden öneri yapıyor? Kafkas Cephesi'ni iki kez reddeden Liman Paşa nasıl oluyor da konu Çanakkale Cephesi olunca hiç düşünmeden "derhal" kabul ediyor?

Bu soruların yanıtı için elimizde bir belge yok ama mevcut bilgilerin sentezi ile şöyle bir sonuca varılabilir. Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devletinin başarısına Almanya'nın başarısına bağlamıştı. Bu nedenle müttefikin her dediğini yapar durumdaydı. Öyle ki Genelkurmay Başkanlığını bile bir Alman'a bırakabilmişti. İşte bu atamada da müttefik Almanya'nın bir sözlü ricası olmuş ve Liman Paşa da bu rica üzerine 5. Ordu Komutanlığına atanmış olabilir. Bu kanımızı, daha önce iki kez ordu komutanlığı önerisini reddeden Liman Paşa'nın da, 5. Ordu önerisini "derhal" kabul etmesi kuvvetlendiriyor.

Liman Paşa'nın Ordu Komutanı olması ile Almanlar Çanakkale Cephesindeki yönetimi ele geçirmiş olurlar. Ele geçirme Liman Paşa ile sınırlı değildir. Çanakkale Muharebeleri'nin başlangıcında; Boğaz tahkimatında önemli

³ Jehuda L. Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi. Gnkur. ATASE yayını, 1985, s.121-122.

⁴ a.g.e., s.158 vd.

⁵ a.g.e., s.154,155.

⁶ a.g.e., s.155,159.

⁷ Türkiye'de Beş Yıl, s.77.

görevlerde Almanlar vardır; Arıburnu ve Seddülbahir bölgelerinde Alman yoktur ama Kumkale bölgesinde iki tümenli kolordunun komutanı ve tümenlerden birinin komutanı Alman'dır. Mayıs 1915'ten itibaren Alman komutanların sayıları artar. Seddülbahir bölgesinde 2 tümen komutanı; 2 grup komutanı 1 kolordu komutanı; Arıburnu ve Anafartalar bölgesinde 5 tümen ye 2 kolordu komutanı; Saros bölgesinde ordu komutanı Alman olur. Ayrıca kolordu, grup ve tümen kurmay başkanlıklarında ve topçu komutanlıklarında Alman subaylara görev verilir.⁸

Bu görevlendirme doğal görülebilir. Çünkü müttefikler, beraber savaşmaktadır. Ama benzer yoğun görevlendirmeyi aynı dönemde aktif olan Kafkas, Filistin ve Irak cephelerinde göremiyoruz. 1915 yılında, Kafkas Cephesi'nde bir Ordu Kurmay Başkanı bir Tümen Komutanı olmak üzere 2 Alman⁹, Filistin cephesinde bir Ordu, bir Kolordu Kurmay Başkanı, bir Tümen komutanı olmak üzere üç Alman¹⁰ komuta kademesinde bulunurken Irak cephesinde hiç Alman subay göremiyoruz.¹¹

Bu bilgilerin bir anlamı olması gerekir. Bunlar Almanların Çanakkale'ye özel bir önem verdiklerini, Çanakkale'deki hareketi kendi düşüncelerine göre yönetmeye kararlı olduklarını, Türklere bırakmaya niyetli olmadıklarını gösteriyor.

Atatürk'ün Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale ve sonrasında iki buçuk yıl Kurmay Başkanlığı yapan İzzettin Çalışlar, günlüğüne şu notu düşmüştü:

“31 Mart 1915...”

5. Ordu Kumandanı Liman Paşa, Sahil Müfettihi Usedom Paşa, Donanma Kumandanı Merten Paşa, Anadolu tarafındaki Kolordu Kumandanı Weber Paşa, Müstahkem Mevki Kumandanı Cevat Paşa, üçüncü Kolordu Kumandanı Esat Paşa.

Almanlar Boğaz müdafaasında emir ve kumandayı tamamen ellerine almak istiyor gibi gözüküyorlar”.¹²

Almanların Çanakkale'ye önem verişlerinin sebebini bir Alman kaynağında dolaylı olarak görüyoruz. 1927 yılında basılan, Alman arşivinin “Grosse Krieg” (Büyük Harp) isimli eserinin 9.ncu cildinde, Çanakkale Muharebeleri anlatıldıktan sonra değerlendirme bölümünde şu ifadeler yer veriliyor:

⁸ İsmet Görgülü, Çanakkale Zaferi Üzerine Alman İddiaları, Atatürk Arş. Merk. Dergisi sayı 25, 1995

⁹ İsmet Görgülü, 10 yıllık Harbin Kadrosu, TTK. 1993, s.112-113.

¹⁰ a.g.e., s.140-141.

¹¹ a.g.e., s.162-163.

¹² Atatürk ile İki Buçuk Yıl, Orgeneral İzzettin Çalışlar, Yay haz. İ. Görgülü- İ. Çalışlar, Yapı Kredi Yayını, 1993, s.34.

“Çanakkale seferi 1915 yaz ve sonbaharı süresince bir çok düşman kuvvetlerini bağlamış ve (Avrupa) Batı cephesinden uzak bulundurmuydu. Buna karşı kullanılan Alman kuvveti hemen hiç idi. Türkiye, Alman Batı cephesine esaslı surette yardım göstermiş bulunuyordu.

İngilizler tarafından 410.000 ve Fransızlar tarafından 79.000 asker olmak üzere yarım milyon asker Çanakkale'ye karşı kullanılmıştı. Sekiz ay devam eden muharebelerde düşman 252.000 askerden fazla zayıf vermişti.

Liman Paşa'nın kararlı yönetimi de zaferde çok etkili oldu. Kendisine bu vazifesinde 500 Alman subay, memur, astsubay ve asker de yardım etmiştir. Bunlar kara ordusunda ve müstahkem mevkiye çeşitli yerlere dağılmış bulunuyordu”.¹³

Türkiye'nin Çanakkale Muharebeleri Alman Avrupa Batı cephesine önemli düzeyde yardım etmiş olması, dolaylı bir sonuç gibi gösteriliyor. Oysa, bu dolaylı bir sonuç değil, Çanakkale Muharebeleri'nden Almanların beklentisi idi. Çünkü, muharebeler incelendiğinde, buradaki Alman komutanların muharebe öncesinden itibaren bu düşünceye sahip oldukları, muharebeleri de bu düşüncenin gerçekleşmesini sağlayacak şekilde yönettikleri görülüyor. Onlar için Önemli olan Gelibolu Yarımadası'nı düşmandan temizlemek değil, buraya daha fazla İngiliz ve Fransız kuvveti çekebilmek idi. Sıkışık durumda bulunan Avrupa'daki Alman Batı cephesi ancak bu şekilde rahatlatılabilirdi. Liman Paşa'nın savunma planı ve uygulamaları ile diğer Alman komutanlarının yönetimleri, bu kaniyi doğruluyor.

Ve diyoruz ki, Çanakkale Muharebeleri'nin yarım milyon İngiliz ve Fransız kuvvetini Avrupa Batı Cephesi'nden uzak bulundurması ve bu bölgeye bağlaması ile Alman Batı Cephesi'nin rahatlaması, bu muharebelerin bir sonucu değil, Alman açısından bir amaç idi. Almanların Çanakkale' de niyeti de bu amacın gerçekleşmesi idi.

Bu yaklaşımımızı kanıtlayan Alman uygulamalarından bazılarını irdelleyelim.

Almanların Niyetini Açığa Çıkaran Uygulamaları

• Liman Paşanın Savunma Şekli Değiştirme ve Kıyıları Boşaltma Kararı

“ÇANAKKALE” de her şeyi değiştiren, muharebeleri uzatan, her iki tarafa yarım milyon insan kaybına sebep olan, Liman Paşa'nın Türk savunma planını değiştirmesidir. Ordu Komutanıdır, buna hakkı ve yetkisi vardır. Savaş sanatı matematik gibi değildir, şablonlara dayanmaz, yaratıcılık ister. Bunları kabul

¹³ Balkan ve Türkiye'de Büyük Harp, çev. E. Yb. Nihat, 95 sayılı Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı, İstanbul 1934, s. 60-61

ediyoruz ama bizim burada irdeleyeceğimiz konu, Liman Paşa bunları yaparken samimi mi, muharebe sahası koşullarının gereğini mi yaptı, yoksa Alman niyetinin gerçekleşmesine mi hizmet etti?

Liman Paşadan önce Gelibolu Yarımadası'nda ve Anadolu yakasında savunma düzeni şöyle idi. Birlikler, kıyıları hattına yerleştirilmiş ve çıkarmayı daha düşman kıyıya çıkmadan önce su üstünde kırmayı ve kıyıya çıkarmamayı esas alan savunma sistemine göre düzen almışlardı. Çıkarmaya uygun yerler tahkim edilmiş ve buralar daha fazla kuvvetle tutulmuştu. Geride her biriliğin ihtiyatı bulunuyordu, kuvvetin çoğunluğu kıyılarda idi.

Liman Paşa; 24 Mart 1915'te görev alır, 26 Mart'ta Gelibolu'ya gelir, 28 Mart'ta muharebe sahasını göreceğini bildirir ama gitmez.¹⁴ 31 Mart'ta giden.¹⁵ Yanında Kolordu Komutanı, Esat Paşa, 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami' ye 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal olmak üzere, Kabatepe ve Alçıtepe' den muharebe sahasını görür.

İki tepeden muharebe sahasını görmekle, çıkarma planının yerinde incelemeyen ve de Kolordu ve Tümen Komutanlarının düşüncelerini almadan, alınmış düzenin gerekçelerini dinlemeden, arazi üzerinde emrini verir ve savunma şeklini 31 Mart'ta değiştirir. Bu acelecilik nedendir? Ayrıntılı incelemeyen, tartışmadan, önyargılı olduğu anlaşılan böyle önemli bir değişikliği "ben yaptım oldu" anlayışı ile örtmesinin sebebi nedir?

Atatürk, Arıburnu Muharebeleri Raporu'nda muharebenin kaderini değiştiren bu olayı anlatır. İki paragrafını verelim:

Liman Paşa, 9. Tümen tarafından, doğrudan doğruya sahilin müdafaası bakış açısıyla alınmış olan tertibat, tasvip etmedi. Adı gecen, sahili zayıf birliklerine gözetlettirerek büyük kısımları geride bulundurmaya ve düşman karaya çıktıktan sonra gerideki ihtiyatlarla ye süngü hücumu ile karaya çıkacak olan düşmanı denize dökmek görüşünü tavsiye ediyordu. Buna dayanarak yeniden alınmasını emrettikleri düzen bu bakış açısına göre olacaktı...

Karargahlarımıza dönüşte 9. Tümen Komutanı yanıma gelerek alınması emredilmiş olan yeni tertibat şeklinin kendisine güven vermediğini söyleyerek bu konudaki görüşümü sordu. Ben de sahilin yalnız gözetlenmesiyle yetinilmesi fikrine öteden beri karşı olduğumdan, adı geçen komutana o yolda düşünce ve değerlendirmelerimi açıkladım. Bunun üzerine 9. Tümen Komutanı tarafından Kolorduya raporla istihrahlarda bulunulmuştur.¹⁶

¹⁴ Atatürk ile İki Buçuk Yıl, Orgeneral İzzettin Çalışlar, Yay. haz. İ. Görgülü- İ. Çalışlar, Yapı Kredi Yayını, 1993, s.33

¹⁵ a.g.e., s.34.

¹⁶ Mustafa Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, TTK, 1986, s.15.

Görüldüğü gibi Arıburnu ve Seddülbahir gibi asıl çıkarmaların yapılacağı bölgeyi savunmakla görevli Tümen Komutanı Albay Halil Sami'nin bile görüşü alınmamış, bu komutan aldığı emrin arkasından ancak yazı ile düşüncelerini bildirebilmiştir. Bildirmiş, yani itiraz etmiş ama, kararı değiştirememiştir.

Başkomutanlık dahi karşı görüştedir. 5. Ordunun bildirmiş olduğu savunma ana fikrine Enver Paşa 4 Nisan 1915'te verdiği cevapta, karşı görüşte olduğunu bildirir ve şunları der:

Düşmanın Seddülbahir Yarımadası köşesiyle Kumkale' ye karşı çıkarma yapmasını kuvvetle muhtemel görüyorum. **Düşman köşelere yerleşip kendisini tahkim ettikten sonra gemi ateşleri himayesi altında, oradan sökülüp atılmaları çok zordur. Dolayısıyla buralardaki kuvvetlerimizin hemen takviyesiyle düşmanın yerleşmesine fırsat vermemek fikrini uygun bulurum. Her muntıkada olduğu gibi Anadolu tarafında da bir çıkarma esnasında düşmana taarruz edilmesi fikrindeyim. Ayrıca düşmanın bir gün zarfında bize üstün kuvvet çıkarabilmesi güçtür...**¹⁷

Başkomutanlık böyle diyor, bölgedeki Türk komutanlar hayır diyorlar ama sonuç değişmiyor. çünkü Liman Paşa kıyıları boşaltma, düşmanın çıkmasına izin verme kararına bölgeye geldikten, durumu gördükten sonra ve 31 Mart'ta emrini verdiği gün ulaşmış değildir. Bu karara büyük olasılıkla ordu komutanı olmadan önce ulaşmış, daha doğrusu kendisine dikte edilmiştir. şimdi belirteceğimiz, bunu kanıtlar niteliktedir. Başkomutanlığın sözünü ettiğimiz 4 Nisan 1915 tarihli telgrafının giriş cümlesi şöyledir:

"13 Mart 1331 tarihli 7 numaralı mütalaanızı okudum 13 Mart tarihi miladi 26 Mart'tır. 26 Mart'ta bu kişi, Ordu karargahını kuracağı Gelibolu'ya gelir. 0 gün yerleştiğini ve karargahını kurduğunu kendisi anlatır.¹⁸ Yine kendi anlatımıyla 24 Mart Öğleden sonra geç vakit görev alır, 25 Mart gündüz hazırlık yapar ve akşamında vapurla İstanbul'dan ayrılır.¹⁹ 26 Mart'ta da, yani Gelibolu'ya geldiği gün, Türk ordusuna çok pahalıya mal olan savunma planını, Başkomutanlığa telgrafla bildirir. Telgrafın metni üç büyük kitap sayfasıdır.²⁰

Bir ordunun savunma ana fikrini ve hareket tasarısını hazırlamak, ayaküstü yapılacak bir iş değildir. Zaman ister. En azından muharebe sahasının etüdünü, düşman durumunu ve imkan ve kabiliyetlerinin muhakemesini, Türk kuvvetlerinin durumunun ve ne yapabileceklerinin incelenmesini gerektirir. Liman Paşa, bunları ne zaman yapmıştır? Kimlere yaptırmıştır? Yanında sadece Kurmay Başkanı

¹⁷ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi 2. kitap Amfibi Harekat, Gnkur. Harp Tarihi Yayınları, Ekler Bölümü

¹⁸ Türkiye'de Beş Yıl, s.78.

¹⁹ a.g.e., s.77.

²⁰ Çanakkale Cephesi, 2. kitap, s.441-443.

vardır, henüz karargahı gelmemiştir.²¹ Araziyi incelememiştir, Türk kuvvetlerini görmemiştir. Uygulanan savunma düzenini incelememiştir.

Bu bilgiler çok açık olarak gösteriyor ki, Liman Paşa daha Gelibolu'ya gelmeden, Alman niyetini gerçekleştirecek savunma düzenine karar vermiş ve bu kararlar bölgeye girmiştir.

Bu durumu, Çanakkale'de Liman Paşanın karargahında görev yapan ve Alman İslah Heyetinin de üyesi olan Carl Mühlmann, kitabında üstü kapalı doğrular.

Gelibolu'da yapılacak bir sürü iş Generali (Liman) bekliyordu. **İlk iş olarak mevcut kuvvetleri gaye ve maksada elverişli bir surette tertip etmek lazımdı.**"²²

Hangi gayeye, hangi maksada yönelik olarak savunma şekli değiştirilecek, bu açıklanmıyor. Ama açıklanan bir şey var. Bu iş, ilk iştir. İlk iş olduğuna ve bölgeye gelir gelmez yapılacağına ve yapıldığına göre, ilk işin kararı bölgede değil, İstanbul'da ve hatta büyük olasılıkla Berlin'de verilmiştir.

Olayların gelişiminden anlaşılıyor ki; bu kararın hazırlanışı İstanbul'da masa başında yapılmış her şey hazır olduğuna ve bir günde bir ordunun planı hazırlanamayacağına göre bu işler 5. Ordunun kurulma kararından önce yapılmış 5. Ordunun kurulması için yoğun çaba harcayanlar ise Liman Paşanın açıklaması ile kendisi, Alman sefareti ve Osmanlı Donanma Komutanı Amiral Şuson²³ olduğuna göre; bu karar ve hazırlığı sadece Liman Paşa tarafından değil, Almanlar tarafından yapılmıştır.

Almanlar; Çanakkale'de bir ordu kurdurttuğuna, bu ordunun başına bir Alman geçirttiğine, daha ordu kurulmadan Çanakkale'de uygulanacak savunma şeklini belirlediklerine, bu savunma şeklinin İngiliz ve Fransızların kıyıda tutunmasına imkan verdiğine, kıyıdan atılmamak için daha fazla kuvvete gereksinim duyup bölgeye kuvvet yığmalarını sağlayacağına göre; Alman'ların Çanakkale'de niyeti daha önce açıkladığımızdır. Savunma şeklinin değiştirilmesi de, Çanakkale'yi daha kuvvetli savunmak için değil, niyetlerini gerçekleştirmek içindir.

²¹ Türkiye'de Beş Yıl, s.77.

²² Dr. Carl Mühlmann, Çanakkale Muharebesi 1915, çeviren Mehmet Cemal, Kastamonu

²³ Türkiye'de Beş Yıl, s.76.

•• Kıyıları Boşaltmanın Gerekçesi ve Tutarsızlığı

Liman Paşa, değiştirdiği savunma şeklini şöyle savunuyor:

"Cephe geniştir. Düşman çok üstün deniz kuvvetlerinin desteğinde herhangi bir bölgeye çıkarma yapabilir. çıkarma yerinin şimdiden ve doğrulukla kestirilebilmesi olanaksızdır. Bu bakımdan kıyı savunmasını her yerde kuvvetli tutmak ve düşman çıkarmalarında engel olabilecek yeterlilikte sabit düzenler aldirmek düşünülemez. Buna karşılık, karaya çıkan düşman kuvvetlerini esnek bir güvenlik perdesiyle karşılamak ve derinlikten hızla yetiştirilecek ihtiyat grupları ile taarruz ederek denize dökmek mümkün ve çok daha uygundur. Esasen, kuvvetlerin çoğunu kıyıları hattında bulundurmak, onları düşman donanmasına ezdirmekten başka bir şey değildir."²⁴

Liman Paşa'nın 31 Mart'ta değiştirdiği savunma şeklinin esası; kıyıları hattı gözetleme postaları ve güvenlik karakolları ile örtülecek; yani kıyıda savunma yapılmayacak, kıyıda düşmanın nereye çıktığını haber verecekler; tümenlerin büyük kısımları, düşman donanma topçusunun etkili menzili dışında toplu bulunduracaktı. bünün gerekçesi de, çok üstün olan donanma ateşinden korunmak, geniş bir cephenin her yerine yetmeyen kuvvetleri serbest manevra olanakları içerisinde kullanabilmek, savunmaya oynak ve esnek bir nitelik vererek etkinlik kazandırmaktı.²⁵

Bu uygulamanın ana fikri; düşmanın nerelere çıkarma yapacağı önceden bilinemeyeceği için, önce düşmanın çıktığı yerleri görmek, çıktığı yerlere güçlü ihtiyatlarla taarruz etmek ve çıkanları denize dökmektir. bünün anlamı, düşman henüz su üstünde bocalarken bastırıp yok etmek yerine, çıkması beklenecek ve çıktıktan sonra taarruz edilecekti.

Liman Paşa'nın dayandığı gerekçeleri tek tek ele alalım ve irdeleyelim:

"Düşman herhangi bir bölgeye çıkarma yapabilir; nereye, nerelere çıkabileceği önceden kestirilemez". Kuvvetleri kıyıda çekmesinin önemli nedenlerinden bin budur. cephe geniştir, her yere çıkabilir, her yeri savunamayacağımıza göre, geride bekleyelim, hiçbir yer savunmayalım der.

Bir komutan, özellikle bir ordu komutanı, yöneteceği bir harekatta, düşmanın ne yapabileceğini kestiremiyorsa, o an o görevi bırakmalıdır, bırakılmalıdır. Bu iş kurmaylık eğitiminin a,b,c sidir. Düşmanın ne yapabileceğine karar verememesi kapasite yetersizliğinden olabilir ama Almanya'da tüm generalliğe yükselmiş bininin kapasitesizliği düşünülemez. Öyle

²⁴ Çanakkale Cephesi 2. Kitap Amfibi Harekat, s.12; Türkiye'de Beş Yıl, s.79.

²⁵ Türkiye'de Beş Yıl, s.81; Çanakkale Cephesi 2. Kitap Amfibi Harekat, s.441-443 (5. Ordunun Başkomutanlığına 26 Mart tarihli telgrafi)

olsa bile karargahı var, kolordu ve tümen komutanları var. Banlardan yararlanabilir. Bunu da yapmadığı anlaşılıyor. Kolordu komutanı Esat Paşa, düşmanın ne yapabileceğine karar vermiş ve kendisinden önce buna göre savunma düzeni almıştı. yani kararsızlığa düşmemişti. Ayrıca Yarbay Mustafa Kemal, daha 18 Mart'tan evvel, düşmanın nereye çıkabileceğini, harekâtın nasıl gelişeceğini tasarısını hazırlıyor ve komutanlarına aktarıyor.²⁶ 23 Mart'a kadar Eceabat bölge komutanı, yani Arıburnu ve Seddülbahir bölgesinden sorumlu komutan olarak, yaptığı değerlendirmeye göre savunma düzeni alıyor. 23 Mart'ta bölgesini devralan 9.tümen komutanı Albay Halil Sami de, Mustafa Kemal'in aldığı düzeni uygun buluyor ve aynı düzenle savunmasını kuruyor.²⁷(Liman Paşa'nın değiştirdiği savunma şekli, bir bakıma Mustafa Kemal'in kurduğu şekildir.)

Görüldüğü gibi hem üç Türk komutan da, düşmanın ne yapabileceği konusunda kararsızlık yok, nenelere çıkabileceğini değerlendiriyorlar ve ona göre kıyıda kuvvetli olacak şekilde savunma düzenlerini alıyorlar.

Liman Paşa'ya dönersek, düşman herhangi bir bölgeye çıkarma yapamaz. 100 km.lik kıyı hattı varsa, bunun her km.si aynı oranda çıkarma riskine veya imkanına sahip değildir. Önce coğrafya izin vermez. Coğrafyanın izin verdiği yerler de, gene aynı riskte olamaz. Çünkü yapılacak çıkarmanın bir maksadı, bir hedefi olur. Bu yapılacak çıkarmanın maksadı ve hedefi de gayet açıktır. 18 Mart'ta donanması ile açamadığı Çanakkale Boğazını, açmak ve bunu sağlayacak boğaz tabyalarını ele geçirmek. düşmanın maksat ve hedefi belirlendikten sonra, ikinci sonu, bunu sağlamak için nerelere çıkabileceğidir.

Mustafa Kemal, bu muhakemeyi basit ve anlaşılır şekilde yapar. Devamını alıntılarla sürdürelim.

"Düşmanın... büyük kuvvetlerle ciddi olanak çıkarma teşebbüsünde bulunacağına kesin olarak hüküm vermiştim. İncelemelerime göre, düşmanın çıkarma için seçeceği sahil... Seddülbahir ve Kabatepe ile kuzeyi ve güneyi idi...

Düşman Seddülbahir bölgesini boydan boya (donanmasıyla) ateş altında bulundurabilmek imkanına sahipti... Düşman bu bölgeye çıkmayı ve Alçıtepe'yi elde etmeyi başardığı takdirde, boğaz'ın girişinden itibaren önemli bin bölümüne sahip olmuş olacaktı. Alçıtepe'ye yerleştireceği bataryalarla, Boğaz bölgesinin her iki tarafındaki bataryalarımıza etkili olacak ve özellikle Rumeli kıyısındaki bataryaları tahrip edecek ve donanmasını da boğazın içine sokarak ortaklaşa maksatlarını gerçekleştirecekti.

(Bölge donanma ateşine açık olduğundan) takviye için hareket edecek kuvvetler, Alçıtepe' den sonra gözden ve ateşten korunma imkanı olmayan düz bir

²⁶ Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.9.

²⁷ a.g.e.,s.12.

bölgeyi geçmek mecburiyetinde bulunacaklar. Dolayısıyla düşmanı Seddülbahir'e çıkmaktan men edebilecek kuvvet, doğrudan doğruya, kıyıda savunma mevzilerine yerleştirilmiş olan kuvvetten ibaret kalacaktı.

Bu kuvvet; önemli düşman teşebbüsüne karşı koyacak kadar olmaktan kendisini donanma ateşinin yıkıcı etkilerine karşı koruyacak ve ancak düşman piyadesinin sahile yaklaşması ve kıyıya çıkması anında faaliyete geçebilecek tedbir ve tertiplerden mahrum bulunursa, tehlikenin bertaraf edilmesini zor görüyordum...

Kabatepe ye yakın kıyıları hakkında da düşündüğüm noktalar şunlardı: Bu kıyı bölgesini Boğaz'ın gerçekten kilidi olan Kilitbahir'e pek yakın bulunuyor. Düşman baskın tarzında buralara çıkarma yaptığı ve kendisini durduracak kadar kuvvetlerle karşılaşmadığı takdirde, doğrudan doğruya Eceabat ve Kilitbahir'e el atmak suretiyle en son olarak maksadına ulaşabilirdi.. Dolayısıyla Seddülbahir bölgesi için düşündüğüm gibi, bu bölgenin de kıyı üzerinde yeter miktarda kuvvetle doğrudan doğruya savunulmasını gerekli görüyordum.

Düşmanın Anadolu tarafında Menderes bölgesine kuvvet çıkarmasını muhtemel ve tehlikeli görmüyordum... Menderes sahiline çıkacak kuvvetler, Boğaz'ı kontrol altına alacak hatta gelinceye kadar, uzunca bir mesafede, çeşitli arazi engellerinden istifade edebilecek kuvvetlerle durdurulacak ve en sonunda Çanakkale'nin güney cephesinde savunma değeri yüksek bir savunma hattıyla karşılaşacaktır. Düşman bu tarafta, en çok güvendiği donanmasından da, Seddülbahir ve Kabatepe kıyılarında olduğu gibi istifade edemez. Düşmanı daha ileride olmasa bile, söz konusu savunma hattında durdurabilecek kadar ihtiyat kuvvetinin bulundurulmasını yeterli görüyordum.

Düşmanın Bolayır tarafına bir kuvvet çıkarmasını ihtimal dışında görmüyordum. Ancak bu tarafa gerçekleşen çıkarma; Seddülbahir ve Kabatepe bölgelerine çıkarılacak kuvvetlerin güvenliği ve maksadın kolaylaştırılması için tali bir çıkarma olabilir. Bu nedenle, böyle bin tali maksadı tatmin, hakiki maksada ayrılacak kuvvetin israfına yol açacaktı...²⁸

Muharebe gerçekten Atatürk'ün tasavvur ettiği şekilde cereyan etmiş, karşı taraf planını bu mantık üzerine kurmuş, Atatürk'ün değerlendirdiği yerlere çıkmış, Seddülbahir bölgesini asil çıkarma yeri olarak seçmiş, Atatürk'ün önemle üzerinde durduğu Alçıtepe'yi ilk günde ele geçinmeyi planlamış Kabatepe Arıburnu bölgesini Seddülbahir'deki harekate yardım için kullanmış, iki koldan Boğaz tahkimatını ele geçinmeyi hedeflemişti. Saros, Kumkale ve Beşiğe bölgelerini aldatma ve gösteri için kullanmıştı.

İşte Liman Paşa'nın yapması gereken buydu ve son denece basit bir muhakeme idi. Düşmanın amacı ve hedefi nedir, bunu gerçekleştirmek için

²⁸ Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.9-11.

nenelere çıkabilir? Bu iki sonunun yanıtı, problemi çözüyor ve hem yer çıkarma yer olmaktan çıkıyor, elde Arıburnu ve Seddülbahir bölgeleri kalıyor.

Muhakemenin basitliğini kanıtlamak ve Liman Paşa'yı yalanlamak için, Alman arşivinin resmi yayınından bir paragraf verelim:

“Yarımada'nın kuzeydoğu sahilinde bazı yerler sarp olduğundan çıkarmaya müsait değildi. Bir kısım sahil ise çıkarmaya müsait olmakla beraber hemen biraz geride arazi sarplaştığından karaya çıkan düşmanın ilerlemesi güçtü. **Bir çıkarma için en müsait bölge Yarımadanın güney kısmı** idi. Bu bölgeye yapılacak çıkarmaya donanmanın ateş ile yardım etmesi için de durum daha müsaitti. **Yarımada dar olduğundan en yüksek yerlere hakim olan taraf diğer taraftaki sahilleri elde etmiş sayılabilirdi. Bu durumda düşman tarafından en yüksek noktaların elde edilmesiyle boğaz tahkimatına ye boğaz' a hakim olmak mümkündür**”.²⁹

Görüldüğü gibi Alman tarih yazarları dahi Türk komutanlar gibi değerlendirme yapıyor.

Peki, Liman Paşa bu muhakemeyi yapamayacak birisi midir? Kesin kanımız hayır. Neden kesin kanımız diyoruz? Çünkü kitabında yaptığı değerlendirmeyi verir. Değerlendirme yapmıştır ama uygulaması değerlendirmesine göre değildir.³⁰ bu durumda geriye; Alman niyetini gerçekleştirmek için kıyıda ki kuvvetleri geriye çekmenin bir kılıfı olarak, kararsızlık tablosu çizmiştir; kanisi kalıyor. Bu kararsızlığının dürüst olduğuna inanmıyoruz.

2. Birlikleri Donanma Ateşinden Korumak İçin Geride Korunmalı Bir Yerde Toplu Tutmak ve Çıkarma Olan Yerlere Taarruz Etmek

Liman Paşa, birlikleri donanmanın ateşinden korumak için geriye alıyor ama bu birliklerin taarruz için ilerlemeye başladıklarında, açık arazide donanmaya hedef olacaklarını göz ardı ediyor. Aslında edemiyor, durumun böyle olacağını kendisi de farkındadır. Kitabının bir sayfasında, birlikleri donanma ateşinden korumak için kıyıdan geriye çektiğini yazarken aynı yaprağın arka sayfasında bakın ne diyor:

“Birliklerin talimlerini tertipleme bile, belirli bir zamana ihtiyaç gösteriyordu. Çünkü, düşman harp gemileri, her gördükleri yerde, birliklerimiz üzerine ateş açıyordu. Hatta tek başına giden bir yayanın veya süvarinin dahi üzerine ateş açıldığı oluyordu.. Sahra tahkimatını geceleri pekiştiriyorduk.”³¹

²⁹ Balkan ve Türkiye'de Büyük Harp 1914-1916, Alman Arşivi'nin “Grosse Kriege”(Büyük Harp) Eserinin 9. cildi, 927. çeviren E. Yb. Nihat, 95 sayılı As. Mecmuasının Tarih Kısmı, 1934, s.44

³⁰ Türkiye'de Beş Yıl, s.79-81.

³¹ Türkiye'de Beş Yıl, s.81

Bu anlatılan muharebeden öncedir, hazırlıklar sırasındadır. Bu durumu yaşayan ordu komutanının başka bir niyeti olmasaydı, ilk verdiği emrin yanlışlığını anlayıp düzeltmesi gerekirdi. Ama yapmaz. Hazırlık döneminde birlikleri gece çalıştırdığı gibi, muharebe başlayınca taarruzların gece yapılmasını emreder. Ancak bu da olumlu sonuç vermez. Düşman araziye gemilerin ışıldakları ile aydınlatır. Hareket edenler hedef haline gelir.

Geride toplu tutulan birlikler, çıkarma olan yerlere yetişmek için uzunca bir mesafeyi, 7-15 km., yürümek zorundadır. Bu yürüyüş, donanmanın ateşi altında yapılacaktır. Kayıpları artıran nedenlerden birisi de budur.

Görüldüğü gibi bu gerekçenin de hiçbir anlamlı ve mantıklı yolu yoktur. Birlikler, Atatürk'ün dediği gibi kıyıda siperlerde ve tahkimat içinde bulunsalar, daha korumalı olacaklar, daha az kayıpla ve düşmanı kıyıya çıkarmadan görevlerini yapmış olacaklar.

O halde neden böyle yapıldı? Bizce konu şüpheye yer vermeyecek şekilde açıktır. Alman niyetini gerçekleştirmek için.

3. Kuvvetlerin Çoğunu Kıyıda Bulundurmak Onları Düşman Donanmasına Ezdirmekten Başka Bir Şey Değildir.

Bu gerekçe de bilimsel değildir. Donanma topçusu görerek atış yapar, topları yatık mermi yolludur. Yani havan topu mermisi gibi havada kavis çizip hedefe tepeden düşmez, hedefe düz gider. Hedefe düz gidip cepheden vurduğu için de bir sütte, toprak yığını veya mevzi gibi bir çukur içinde olmak koruma sağlar.

Dolayısıyla donanma ateşi savunma mevziinde bulunan birlikleri kolay kolay ezemez ve ezememiştir de. Bunun en dikkat çekici örneğini 25 Nisan, çıkarmanın başladığı günde Ertuğrul Koyu'nda görüyoruz. Burası İngilizlerin Seddülbahir'deki 5 çıkarma yerinden sıklet merkezi ile çıkmayı planladıkları, kuvvet ve ateşlerinin çoğunu yönelttikleri bir çıkarma yeridir. Savunan Türk kuvveti de 300 tüfekli erden oluşan bir bölüktür. Çıkarılacak kuvvet ise bu bölükten 25 misli üstündür. 25 Nisan günü bu Türk bölümünün üstüne sadece donanmanın attığı mermi sayısı 4650 atımdır.³² Akıllara durgunluk veren bir rakamdır. Sonuç ne olmuştur? Bu yoğun ateşe rağmen İngilizler gün boyu çıkarmayı gerçekleştirememişler, üstelik birinci kademe birliğinden %70 kayıp vermişler, geceleyin bu bölük emirle çekildikten sonra ancak çıkabilmişlerdir. Efsane hale gelen Yahya çavuş ve takımı da bu bölüğün içindedir.

Görüldüğü gibi kıyıda mevzide bulunanlar Liman Paşa'nın dediği gibi ezilmiyor.

³² Çanakkale Cephesi 2. Kitap Amfibi Harekat, s.238.

Bu gerekçenin de amacı açık ve aynı; kuvvetleri koruyorum diye geriye çekebilmek, düşmanın çıkmasına imkan sağlamak ve sonuçta Alman niyetini gerçekleştirmektir.

4. Mevcut kuvvetler Cephenin Geniş Olması Nedeniyle Her Yere Yetmeyeceği İçin Geride Toplu Tutulmalı

Cephe genişliği gerekçe gösterilerek kuvvetleri kıydan geri çekmek sağlıklı, mantıklı bir yaklaşım değildir. Bir önceki maddede irdelenişi gibi ve hatta Alman kaynaklarında da belirtildiği gibi düşmanın hedefine ulaşmak için çıkarma yapabileceği bölgeler bellidir. Bunlar öncelik ve önem derecesine göre Seddülbahir, Arıburnu-Kabatepe, Anadolu yakası (Kumkale) ve Saros bölgesidir. Anadolu yakası; arazinin, çıktıktan sonra Çanakkale'ye doğru ilerlemeyi güçleştirmesi ve donanma desteğinden mahrum bırakması nedeniyle düşmanın tercih edebileceği bir bölge değildir. Saros bölgesi ise düşmanı hedefine ulaştırmaz, sadece 5.Ordunun ikmal yolunu keser. Böyle bir duruma karşı da Trakya'da bulunan iki ordudan yardım gelebilir.

Bu durumda Ordu Komutanının yoğunlaşacağı iki bölge kalıyor. Seddülbahir ve Arıburnu-Kabatepe bölgeleri. Saros ile Anadolu yakası da sorumluluk bölgesi içinde aldığından tamamen başlayamaz. Buraları da düşünmesi gerekir.

Şimdi Ordu'nun kuvveti yetecek mi yetmeyecek mi ona bakalım. Ordunun 6. tümeni 1. süvari tugayı var. Tali bölgeler olan Saros ve Anadolu yakasına 1'er tümen yeterlidir, bölge güvenliği sağlanabilir. Süvari tugayı ile yarımada'nın kuvvetle savunulmayan Batı kıyılarının, Anafartalar ve kuzeyine doğru, örtmesi yapılabilir. Yani güvenliği sağlanır.

Elde 4 tümen kaldı ve iki önemli bölge var. Seddülbahir ve Kabatepe. Bu durumda her bölgeye 1'er tümen, 1'er tümen de ihtiyata ayrılabilir. Ve 2 tümen kıyı hattında savunacak şekilde görevlendirilebilir.

"Çanakkale"de bu şekilde veya benzeri bir kuvvet tahsisi yapılmış olsaydı, çıkarma gerçekleşmezdi, çıkmak isteyenler, Ertuğrul Koyu'na 25 Nisan'da çıkmak isteyenlerin uğradığı sonucun en azından 10 katını yaşarlardı. Ki orayı savunan sadece bir bölüktü. Dolayısıyla 25 Nisan'da başlayan harekât aynı gün bitirdi, 18 Mart gibi olurdu.

Sonuç olarak, ordunun elindeki kuvvetler savunmasına yeterlidir. Amaç, düşmanı çıkarmamak olarak kabul edildiğinde, 6 tümen ile sıkıntıya düşmeden görev yerine getirilebilir. 0 halde, kuvvet az, cephe çok geniş gerekçesi sağlam

değil; düşmanın kıyıya çıkmasını sağlamak için kuvvetleri geriye çekebilmenin bir kılıfidir. Amaç, Alman niyetini gerçekleştirmektir.

5. Kıyı Savunmasında Başarı, Kuvvetlerin Kıyıda İnatçı Direnmesiyle Değil, Geride Toplu Bulunup Hareketli Savunma ile Elde Edilir

Liman Paşa, "Biricik başarı şansımızın, hafif kuvvetlerle inatçı bir direnmeye değil, her üç grubun (Saros, Seddülbahir, Anadolu yakası) hareketli savunmalarına bağlı olduğuna inanıyordum".³³ der ve kıyıda düşmanın çıkmasına engel olacak şekildeki savunma şeklini eleştirir, bunu eski sistem olarak niteler.

Bu düşüncenin doğruluğu, öznenin algılanma şekline bağlıdır. "Biricik başarı şansımız" Almanlar için deniyorsa, bu düşünce doğrudur. Sadece bu savunma şekli ile; İngiliz ve Fransız'ın kıyıya çıkması, tutunduktan sonra yapılacak taarruzlarla geriye atılmamak için daha fazla kuvvet getirmesinin sağlanması, böylece Alman Avrupa cephesinin rahatlaması sağlanabilir. Böylece "Çanakkale" de Alman niyeti gerçekleşmiş, Liman Paşa da görevini başarmış olur.

"Biricik başarı şansımız" Türkler için deniyorsa, bu düşünce gerçekçi, doğru değildir. Çıkarmama olanağı var iken neden çıkmasına izin verip, sonradan da denize dökmek için aylarca uğraşıp ülkenin bütün olanaklarını buraya aktarıp, binlerce insan kaybedilsin? Başlangıçta 6 tümenle, 65.000 askerle yapılacak işi, neden 16 tümenle, 500.000 askerle yapmak durumunda kalınsın? Muharebenin birinci gününde, birkaç bin insan kaybıyla bitirilecek bir iş, neden 8,5 ay sürdürülsün ve 250.000 insan kaybı verilsin?

Bu nasıl biricik başarıdır, biricik şanstır? Bu nedenlerle bu söz Türkler için değildir?

Liman Paşa, savunmayı her üç grubun hareketli savunmalarına dayandırıyor. Bu grupların her birine 2'ser tümen ayırır. Bu da eleştirilecek ayrı bir konudur. Her bölgeye kardeş payı yapar. Oysa değerlendirmesinde bölgelere öncelik verir; Anadolu yakasına 1inci, Yarımada güneyini 2inci, Saros'u 3üncü öncelikli ve tehlikeli bölge olarak görür.³⁴ Düşüncesine göre, hareketli savunma ile, bu gruplar birbirilerine süratle yardıma gidecekler, tehlike hangi bölgedeyse diğer gruplardan oraya kuvvet kaydırılacak ve tehlike savuşturulacak. Kıyı savunmasında çıkarmanın başladığı ilk 24 saat çok önemlidir. Harekâtın şekillendiği süredir. Oysa Liman Paşa'nın oluşturduğu gruplar arasındaki mesafe 48 saatliktir. Bu nasıl hareketli savunmadır?

³³ Türkiye'de Beş Yıl, s.81.

³⁴ Türkiye'de Beş Yıl, s.81.

Gruplar arasında 48 saatlik mesafe olması ile iş bitmiyor. Yürüyüş yolları genelde donanmanın ateşi altındadır. Balonlarla hedef bulmaktadırlar. Gündüz yürüyüşleri, dolayısıyla tehlikeli ve zayıftır.

Liman Paşa'nın karargahında çalışmış Muhlmann, bakınız ne diyor:

"Bolayır'daki durumdan korkusu kalmayan Liman Von Sanders 5. ye 7. tümenlerin (Saros Grubu) Önemli kısmını 26/27 Nisan gecesi Eceabat'ta gönderdi."³⁵

Muharebe başlamış, 2 gün geçmiş, Arıburnu ve Seddülbahir'de kan gövdeyi götürüyor, 10 askere muhtaçlar, bu esnada Saros'taki tümenlere deniz manzarası seyrettirilmiş, ancak 2 gün sonra hareketli savunma harekete geçirilmiş. Tabii ki iş işten geçtikten sonra, düşman kıyıya çıkıp tutunduktan sonra, Alman niyeti gerçekleştikten sonra.

Muhlmann devamında şunu da diyor:

"Marmara'ya girmiş olan denizaltılar dolayısıyla kuvvet kaydırmasının ancak geceleri yapılması uygundu".

Türkçe'de böyle durumlarda "günaydın" denir. Daha önce bu düşünülmedi mi? Bunun böyle olacağı bilinmiyor mu idi?

Liman Paşa'nın, başarıyı; kuvvetleri geride toplu tutup, hareketli savunma ile elde etme düşüncesinin, bazı Alman kaynaklarında tersini görüyoruz:

"Kıyıların gerisindeki arazinin şiddetli düşman topçu ateşi altında olması dolayısıyla, ihtiyatların çabuk ileriye alınması mümkün değildi. İleri hatları işgal eden birliklerin kuvvetli olması zorunluydur"³⁶

Savunmanın planlamasında Alman komutana kabul ettirilemeyen gerçeğin bir Alman kaynağında yer alması önemlidir. Binlerce Türk evladı, bu esasa aykırı bir savunma düzeni alındığı için hayatını kaybetmiştir. Kitabı kaleme alanlar, Liman Paşa'nın değil. Türk komutanlarının fikirlerini savunmaktadırlar.

Aynı kaynaktan bir alıntı daha yapalım:

"Çanakkale'nin gerisinde memleketin kalbini teşkil eden İstanbul bulunduğundan her karış toprağın sonuna kadar savunulması gerekiyordu"³⁷

Akıl, aklını kullanan ama Liman Paşa'nın üstlendiği görevi bilmeyen Alman tarih yazarlarına bile böyle söyletiyor.

³⁵ Çanakkale Muharebesi 1915, s.83.

³⁶ Balkan ve Türkiye'de Büyük Harp 1914-1916, Grosse Krieg, s. 50

³⁷ a.g.e., s.61.

Atatürk, 1918'de Ruşen Eşref'le yaptığı görüşmede, Çanakkale'de uygulanan hareketli savunmanın yanıtını verir:

"Benim kanaatime göre, düşman çıkarma girişiminde bulunursa iki noktadan çıkardı. Bin Seddülbahir, dışarı Kabatepe civarı. Ve benim görüşüme göre düşmanı karaya çıkartmadan bu sahil bölgelerini doğrudan doğruya savunmak mümkündür. Dolayısıyla alaylarımı, böyle kıyidan savunacak şekilde yerleştirdim. Bu durum şöyle böyle şubat 1914..³⁸

Atatürk bu sonuca, muharebeden sonra ulaşmış değildir. Muharebeden önce, hatta ayn bölgede görev yaptığı Balkan Savaşı sırasında ulaşmıştır. Balkan Savaşı'nda Bolayır'daki Mürettep Kolordunun Harekat Şube Müdürüdür. Gelibolu Yarımadasını inceler ve şu sonuca varır:

"Bu incelememden ortaya çıkan kanaate göre; düşmanın çıkarma teşebbüsünde, Seddülbahir ye Kabatepe civarlarındaki sahile aynı zamanda çıkarma yapabilmesi mümkün ve buna karşılık bu iki sahilin düşmanın çıkarmasına sahilde mani olacak şekilde savunması da mümkün ve böyle yapılması gerekli görülmüştür"³⁹

Atatürk'ün bu kanısını, 18 Mart Boğaz Muharebesi'nden önce yaşadığı durum doğrular ve pekiştirir. Düşman donanması ile Boğazı zorlarken, Seddülbahir ve Kumkale'ye çıkarma yapmayı düşünür. Bunun için 7 Mart'ta keşif amaçlı bir çıkarma yapmak ister. Seddülbahir Atatürk'ün sorumluluk bölgesi içindedir. Aldığı savunma düzeni nedeniyle düşman çıkarmayı başaramaz, çıkanlar denize atılır. Mehmet Çavuş ismi de bugünkü çatışmalar üzerine halka mâl olur.

Türk tarihine; 25 Nisan'da Seddülbahir-Ertuğrul Koyu'nda çıkarmanın önlenmesi ile Yahya Çavuş ismini, 7 Mart'ta aynı yerde çıkarmanın önlenmesi ile Mehmet Çavuş ismini yazdıran iki olay bile, Liman Paşa'nın hareketli savunma fikrini çürütüyor. O halde Alman Ordu Komutanı neden böyle yaptı? Atatürk'ün ve diğer Türk komutanlarının düşüncesine göre savunma yapılsaydı, İngiliz ve Fransızlar karaya çıkamazlardı da ondan. Karaya çıkamayınca Çanakkale Cephesi açılmazdı, 500 bin İngiliz, Fransız askeri buraya bağlanamazdı. Dolayısıyla Alman niyeti gerçekleşmezdi.

Sonuç

'Çanakkale'de Alman niyetini ortaya koymaya çalışan bu inceleme, sadece muharebe öncesindeki düşünce ve uygulamalarla sınırlı tutulmuştur. 8,5 aylık muharebe süresindeki Alman uygulamalarına özellikle girilmemiştir. Muharebe sırasında, niyetlerini gerçekleştirme amaçlı olduğu açık şekilde anlaşılan, pek çok

³⁸ Mustafa Kemal, Anafartalar Muharebatı'na Ait Tarihçe, Yayınlayan Uluğ İğdemir, TTK, 1990,s.XI; Devrin Yazarlarının Kalemyle Milli Mücadele ve Gazi Mustafa kemal - I, Kültür Bakanlığı, 1981, s.3.

³⁹ Mustafa Kemal, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yay. Haz. Uluğ İğdemir, TTK., 1986, s.6.

uygulamaları vardır. Bunların benzer şekilde irdelenmesi, bir kitap kapsamındadır ve bunun da yapılması gereklidir.

Sonucu, ana inceleme maddelerinde ulaşılan sonuçlara toplayıp, tekrarlayarak uzatmak istemiyorum. Ulaşılan sonuçları destekler ve doğrular nitelikte olduğu için; Atatürk'ün 3 Mayıs 1915'te, muharebenin 8nci gününde, Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya gönderdiği mektubun iki paragrafını vererek sonucu başlayacağım.

"Evvvelce size bu bölgenin bütün bölgelerle alan farkının önemini arz etmiştim. Eceabat bölgesi kuvvetlerine komuta ettiğim zaman aldığım tertibat ile düşmanın karaya çıkmasına imkan verilmeyebilirdi. Von Sanders Paşa, .. sahilde çıkarma noktalarını tamamen açık bırakacak tertibat almış ve bugün düşmanın karaya asker çıkarmasını kolaylaştırmıştır

...

Vatanımızın savunmasında kalp ve vicdanları bizim kadar çarpmayacağına şüphe olmayan başta Von Sanders olmak üzere bütün Almanların fikirlerinin üstünlüğüne itimat etmemenizi kesin şekilde istirham ederim. Bizzat buraya teşrif edip, genel durumumuzun gereklerine göre, bizzat sevk ve idare etmeniz münasip olur.⁴⁰

Bu inceleme bir gerçeği ortaya koydu. Çanakkale Muharebelerinde Almanlar kendi çıkarlarına göre hareketi yönlendirmiş ve yönetmişler. Bunu yaparken müttefikleri olan Türkleri dikkate almamışlar, sadece niyetleri uğruna kullanmışlar. Ulaşılan bu gerçek devamında bir soru daha doğuruyor:

"Çanakkale'de biz Almanlar için mi öldük?"

⁴⁰ İsmet Görgülü, Atatürk'ün "Arıburnu Muharebeleri Raporu" ve "Anafartalar Muharebatı'na Ait Tarihçe" Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve Raporlarından Bir Demet, Ata. Arş. Mrk. Dergisi, 1990, sayı 19, s.96-97

GERMAN INTENT AT GALLIPOLI

INTRODUCTION

We are proud of our victory at Gallipoli. We deserved it. We are sorry; too, for the huge number people we lost. On the other hand, this situation is a necessity in war. We don't deal with the question of whether we could have ended the campaign with less lost, or why we lost so many people in this war. The Turkish nation does not question this.

During the eight and a half months of the Gallipoli Campaign, we lost ten times as many lives as we lost during the War of Independence, which lasted approximately four years. We won a great victory at Gallipoli, but with one tenth of the soldiers we lost at Gallipoli we saved the country, the lives of a generation and the independence of the nation. Our loss at Gallipoli was not normal; it was huge and excessive.

The reason for this loss was the small number of German commanders among the Turkish Army there, especially the German Commander who led it.

The German commanders increased the cost of our victory. They caused the Turkish Army to lose more. With the defence technique he used, the German Commander of the 5th Army, Liman Pasha, turned the Gallipoli Peninsula into a wasp's nest on which bees could assemble. He kept half a million English and French soldiers on this wasp's nest, but the Turkish soldiers paid the price with their blood.

The main reason for the losses was that Liman Pasha gave the enemy a chance to land on the shore by changing the defence tactics the Turkish commanders had planned. Then the German Divisional and the Army Corps Commanders often, randomly, day and night, pushed the soldiers to make counter attacks against the destructive machine guns of the enemy. Each counter attack destroyed 5,000-10,000 Turkish lives. Even though the British and French were the ones who had attacked at Gallipoli, the Turkish Army attacked 4-5 times more than the enemy did.

If the Turkish Army had begun the campaign with the defence tactics of the Turkish commanders, as on the 18th March, the Gallipoli Campaign could have ended with the defeat of the English and French in the first days of the war. In that case, we would have lost the same number of lives as were lost in the War of Independence. .

GERMAN INTENTIONS

It should not be expected that the Germans' intentions at Gallipoli can be clearly seen in documents or sources, because a government hides its actual intentions toward another one. But the actual intentions of a government can be revealed if they are analyzed. We will define the German intention at Gallipoli by examining what they actually did in practice.

On 24th March 1918, the 5th Army, which would fight in Gallipoli, was ordered to be assembled, and Liman Von Sanders, both a German General and a Turkish Field Marshall, was appointed as its Commander. Liman Pasha claims that this army was organized by his own efforts, and says:

At last, on 24th March, Enver decided to organize the 5th Army in the Gallipoli region. Recently, the German Embassy and Admiral Souchon had agreed with my continued enthusiasm about making the Turkish Headquarters take this decision.

Liman makes a short explanation about his own appointment and says that Enver Pasha, on the same day, offered him the position of the 5th Army commander, which he accepted "immediately".

The main point here is that with the attack on 18th March, a new front in the Dardanelles would be opened and the appointed commander who would defend Gallipoli and the capital city would be German. This person was the chairman of the German Improvement Commission. He came to Istanbul on 14th December 1913 and his relationship with the Ottoman Empire had not been good before the day of his appointment. The people who worked for him describe Liman as follows:

The Germans did not accept him as an appropriate person for the Army corps. He was incapable of adapting to foreign conditions and was difficult in relationships with the people he worked with. He was a very proud, snobbish and angry man. He was not educated for high authority and was discourteous.

It was this kind of person that was appointed for a duty that would affect the future of the war and the government. Some sources claim that this appointment was related to an Enver-Liman struggle. Enver appointed Liman to this position because he did not like him and wanted him away from Istanbul. But the reason for this crucial appointment cannot be reduced to a mere clash of personalities. It is understood from sources that there was a disagreement between them. Liman Pasha, in the beginning, did not completely obey Enver Pasha, who was initially Minister of the War Academy and became the Representative of Chief Commander after the war began. Liman Pasha considered himself superior to Enver Pasha, who was actually superior to him. Under these circumstances, Enver Pasha might have

wanted to remove him from the scene. Before the war began, the Ministry of the War Academy had argued about sending Liman Pasha back to Germany and appointing Goltz Pasha instead. In the end, Goltz Pasha came, but Liman's situation did not change. From the Turkish point of view, it showed that Goltz's appointment was arranged to banish Liman Pasha because his incompatibility. However, from the German point of view, the situation was different. During the early months of the war in November 1914 and after the Sarikamis Operation in the Caucasus in February 1915, Enver Pasha offered the position of 3rd Army Commander to Liman Pasha twice. Liman Pasha refused this offer. Yet when the duty was to be the Army Commander of Gallipoli in March 1915, the same Liman Pasha answered: "I immediately accept the offer."

The question here is: Why did the Turkish Army offer this duty to this person - he was not unique- who had refused the position of army commander twice before? Why did Liman Pasha immediately accept the offer related to the Gallipoli Front?

There are no documents answering these questions, but the following conclusion is possible from a synthesis of the information available. Enver Pasha thought that the Ottoman Empire would be successful in this war because of the success of Germany, so he did what his ally asked him to do. A German was appointed even as General Staff. At that point, it might have been that Germany had made a request about Liman Pasha from the Ottoman Empire and then Liman Pasha was appointed as the 5th Army Commander. That Liman Pasha, who refused the position of army commander twice before, "immediately" accepted the offer related to 5th Army Command, supports the opinion below about this issue.

The Germans took control on the Gallipoli front when Liman Pasha became the army commander there. Control at Gallipoli was not limited to Liman Pasha. At the beginning of the Gallipoli Campaign, there were Germans in important positions at the Dardanelles fortifications. There were no Germans at Arburnu or Seddülbahir but at Kumkale the commanders of the two-division army were Germans. After May 1915, the number of German commanders increased. In addition to the two divisional army commanders and two group commanders, the army corps commander Seddulbahir (Cape Helles) was German. Five divisional army commanders and two army corps commanders were again German in the Arburnu and Anafartalar region. A German became the Army Commander in the Saros region. Additionally, German officers were appointed as the group and army-corps chief and artilleryman commanders.

These appointments may be regarded as natural, since Germany was the ally. The Germans and the Ottoman Empire fought together. On the other hand, we cannot see similar kinds of appointments on the Caucasus, Palestine or Iraqi fronts, which were at war during the same period. In 1915, although there were two

German commanders on the Caucasus front - one divisional army commander and the other the chief of general staff - and there was one army commander, one divisional army chief of staff and one army corps commander who were German on the Palestine Front, there were no German officers in the Iraq Front.

This shows that the Germans gave specific importance to Gallipoli and were determined to control the Gallipoli operation according to their plans, and did not want to leave the operation to Turks.

Izzettin Çalışlar, who worked for Atatürk as Chief of General Staff during World War I at Gallipoli and for two and a half years after the war, wrote his diary:

31st March 1915... Liman Pasha, 5th Army Commander; Usedom Pasha, Shore Inspector; Merten Pasha, Navy Commander; Weber Pasha, Army Corps Commander in Anatolia; Cevat Pasha, Fortified Position Commander; Esat Pasha, 3rd Army Corps Commander. **It seems that the Germans want to take the control of the Dardanelles defence completely.**

The importance of Gallipoli for the Germans can be seen indirectly in a German source. After explaining the Gallipoli Campaign in the 9th volume of *Grosse Krieg* (The Great War), published in 1927 and found in the German Archives, the following statements are used about Gallipoli:

The Germans kept the enemy troops in the Gallipoli region during the summer and autumn of 1915 during the battles there and kept them away from the (European) Western Front. On the other hand, the Germans did not use hardly any German forces in this region, so this considerably assisted the Germans on the Western Front.

The British deployed 410,000 soldiers during the Gallipoli Campaign and the French 79,000. During the war, the enemy lost more than 252,000 soldiers.

Turkey's considerable help in the Gallipoli Campaign to the German effort on the Western Front is shown in the book as an indirect result. Nevertheless, it was not an indirect result. This was the German expectation of the war. When the war is examined, it is seen that German commanders had this idea prior to the war and that they directed the war to realize these ideas. The important thing for them was not to rid Gallipoli of the enemy but to mass more English and French troops there. This is evident from Liman Pasha's defence plan and practices, and other commander's actions and directives.

In the Gallipoli Campaign, relieving the Western front by keeping half a million English and French troops away from the European theatre of war and massing these troops in this region was not the result of these battles, but what the Germans had intended.